

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSC.03/30.01.2021.I.16.03 RAQAMLI ILMIY KENGASH

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

NURBOYEV JALOLIDDIN MAMADIYEVICH

**MAXSUS IQTISODIY ZONALARNI TASHKIL ETISH VA ULARNING
SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

08.00.01– « Iqtisodiyot nazariyasi» ixtisosligi

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun
yoziladigan dissertatsiya**

Ilmiy rahbar: i.f.d., professor
Nasirxodjayeva Dilafruz Sobitxanovna

Toshkent-2024

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. MAXSUS IQTISODIY ZONALARNI TASHKIL ETISH VA FAOLIYATI SAMARADORLIGINI ANIQLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	12
1.1. Maxsus iqtisodiy zonani tashkil etilish maqsadlari va asosiy xususiyatlari. ...	12
1.2. Jahon amaliyotida maxsus iqtisodiy zonalar tasnifi	27
1.3. Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyati samaradorligini baholovchi mezonlar	41
I-bob bo'yicha xulosa	50
II BOB. MAXSUS IQTISODIY ZONALAR TASHKIL ETILISHINING JAHON TAJRIBASI.....	52
2.1. AQSH iqtisodiyotida maxsus iqtisodiy zonalarining ahamiyati	52
2.2. Xitoyning maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish amaliyoti va tajribalari	57
2.3. Qozog'istonda iqtisodiy zonalarining rivojlanish xususiyatlari.....	67
II-bob bo'yicha xulosa.....	76
III BOB. O'ZBEKISTONDA TASHKIL ETILGAN MAXSUS IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI....	78
3.1. O'zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalarining tashkil etilishining zamonaviy holatini takomillashtirish.	78
3.2. O'zbekiston MIZ lari faoliyati samaradorligining iqtisodiy sohalardagi yo'nalishlar	94
3.3. O'zbekiston MIZ lari eksport ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi omillar regerection tahlili	107
III-bob bo'yicha xulosa.	116
XULOSA.....	118
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:.....	123
ILOVA.....	129

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Jahonda global raqobatning kuchayib borishi sharoitida milliy iqtisodiyotni raqobatbardoshligini oshirishning ta'sirchan choralaridan biri sifatida maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish va rivojlantirishning ahamiyati oshib borib, jumladan, samarali faoliyat yuritayotgan ayrim maxsus iqtisodiy zonalarining daromadi jahon iqtisodiyoti va alohida davlat iqtisodiyoti o'sish darajasidan ham bir necha barobar yuqori bo'lmoqda. Masalan, "Xitoyda tashkil etilgan "Shenjen" MIZning daromadi 2022-yilda Singapur yalpi ichki mahsulotidan o'rtacha yillik o'sish sur'ati 20,7 foizni tashkil etdi, aholi jon boshiga YaIM 30 ming dollar bo'lganligi buni yaqqol namunasidir. Maxsus iqtisodiy zonalar bo'yicha olimlarning izlanishlari natijasiga ko'ra, muvaffaqiyatli MIZlarning daromadi mamlakat YaIMda 5-o'ringa, shuningdek, mamlakat yalpi eksport hajmining qariyb 40-60% qismi, barcha xorijiy investitsiyalarning 30% dan 80% gacha qismi aynan maxsus iqtisodiy zonalar orqali kirib keladi. Hozirgi kunda milliy MIZlarda 369 ta loyiha amalga oshirilgan bo'lib, umumiy jalb etilgan investitsiya miqdori 2090,7 mln. AQSh dollarini tashkil etadi"¹. Bundan ko'rinadiki, jahonda maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish va ularning samaradorligini oshirish masalalari o'zining dolzarbligini namoyon etmoqda.

Jahon mamlakatlarining iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanish orqali o'z raqobatbardoshliklarini oshirishga harakatlari kuchayib borayotgan sharoitda maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish va rivojlantirish muammolariga yo'naltirilgan ko'plab ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish orqali hudud rivoji uchun muhim bo'lgan ichki va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, ishlab chiqarishga zamonaviy ilg'or texnologiyalar va puxta o'ylangan menejment tizimi qo'llanilishini yo'lga qo'yish, hududlarda yangi ish o'rinlarini yaratish, mamlakat eksport salohiyatini oshirish, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyati samaradorligini baholash uslubiyotini takomillashtirish, mazkur

¹ O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblab chiqildi.

sohaga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda isiqbol ko'rsatkichlarini baholash kabi masalalar bu boradagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida iqtisodiy salohiyatdan samarali foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish va rivojlantirishga e'tibor qaratilmoqda. Agar mamlakatda 2008-yilda dastlabki Navoiy erkin iqtisodiy zonasi tashkil etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib 24 ta erkin iqtisodiy zona o'z faoliyatini olib bormoqda. Tashkil etilgan MIZlarning faoliyat samaradorligini oshirish, EIZ hududlarida loyihalarni joylashtirish uchun loyihalarni tanlashning aniq mezonlarini ishlab chiqish, investitsiya loyihalarini ko'rib chiqishda tashkil etiladigan ish o'rinlari soni, salohiyatli xorijiy sherikning aniqligini ta'minlash, mahsulotga bo'lgan ichki va tashqi talab, eksport hajmi kabi omillarni tadqiq etish, investitsiya loyihalarini ma'qullash mexanizmidagi byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, EIZ faoliyati uchun zarur muhandislik-kommunikatsiya infratuzlimasini o'z vaqtida barpo etish, taklif etilyotgan investitsiya loyihalarining mahalliy va xorijiy kredit resurslari bilan ta'minlash, ularga birlashtirilgan tijorat banklarining faoliyatini jonlantirish, EIZda faoliyat olib borayotgan korxonalarning ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish va eksport hajmi, yaratilgan ish joylari sonining tasdiqlangan biznes-reja parametrlariga to'g'ri kelishini ta'minlash vazifalari belgilab berilgan. Ushbu vazifalarning samarali amalga oshirilishi MIZlarning joriy holatini tahlil etish, istiqboldagi mumkin bo'lgan holatlarini prognoz qilish va baholash orqali samaradorlik darajasini oshirish yo'llarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqot ishlarining dolzarbligini namoyon etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, 2021-yil 14-sentabrdagi PQ-5243-son "Maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilarini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida", 2021-yil 30-apreldagi PQ-5101-son "Maxsus iqtisodiy va kichik sanoat zonolari